

ORZECZNICTWO TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO ZBIÓR URZĘDOWY

Seria A

Warszawa, dnia 7 lipca 2017 r.

Pozycja 53

POSTANOWIENIE z dnia 5 lipca 2017 r. Sygn. akt K 42/15

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Leon Kieres – przewodniczący
Stanisław Rymar
Piotr Tuleja
Michał Warciński – sprawozdawca
Sławomira Wronkowska-Jaśkiewicz,

po rozpoznaniu, na posiedzeniu niejawnym w dniu 5 lipca 2017 r., wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich o zbadanie zgodności:

art. 9 ust. 3 ustawy z dnia 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (Dz. U. z 2015 r. poz. 793, ze zm.) w zakresie, w jakim upoważnia ministra właściwego do spraw zdrowia do ogłoszenia w drodze obwieszczenia sposobu stwierdzenia trwałego nieodwracalnego ustania czynności mózgu, z art. 38 w związku z art. 31 ust. 3 i art. 87 ust. 1 Konstytucji,

p o s t a n a w i a:

na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 2072) umorzyć postępowanie.

Orzeczenie zapadło jednogłośnie.

UZASADNIENIE

I

1. Rzecznik Praw Obywatelskich (dalej: Rzecznik) w piśmie z 7 grudnia 2015 r. do Trybunału Konstytucyjnego wniósł o stwierdzenie, że art. 9 ust. 3 ustawy z dnia 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (Dz. U. z 2015 r. poz. 793, ze zm.; dalej: uoppp) w zakresie, w jakim upoważnia ministra właściwego do spraw zdrowia do ogłoszenia w drodze obwieszczenia sposobu stwierdzenia trwałego nieodwracalnego ustania czynności mózgu, jest niezgodny z art. 38 w związku z art. 31 ust. 3 i art. 87 ust. 1 Konstytucji.

Na podstawie art. 2 pkt 3 lit. a ustawy z dnia 24 lutego 2017 r. o zmianie ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry oraz ustawy o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepia-

niu komórek, tkanek i narządów (Dz. U. poz. 767; dalej: ustawa zmieniająca), uchylono podważany w niniejszym postępowaniu art. 9 ust. 3 uoppp. Zgodnie z art. 4 ustawy zmieniającej weszła ona w życie 14 dni od dnia ogłoszenia, a więc 27 kwietnia 2017 r. W myśl art. 3 ustawy zmieniającej do czasu ogłoszenia sposobu i kryteriów stwierdzenia trwałego nieodwracalnego ustania czynności mózgu (śmierci mózgu) oraz nieodwracalnego zatrzymania krążenia poprzedzającego pobranie narządów na podstawie art. 43a ust. 3 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (Dz. U. z 2017 r. poz. 125) w brzmieniu nadanym przez ustawę zmieniającą, dopuszczono stosowanie kryteriów i sposobu stwierdzenia trwałego nieodwracalnego ustania czynności mózgu ogłoszonych na podstawie art. 9 ust. 3 uoppp, w brzmieniu dotychczasowym. Nie spowodowało to jednak utrzymania w mocy art. 9 ust. 3 uoppp, upoważniającego do ich ogłoszenia.

2. Prokurator Generalny w piśmie z 5 lutego 2016 r. podzielił zarzuty Rzecznika w stosunku do kwestionowanej regulacji. Wskazał, że kwestionowany przepis upoważnia ministra do wydania obwieszczenia, którego treść ma charakter normatywny. Z tego powodu, mimo że obwieszczenia nie są, zgodnie z Konstytucją, źródłem prawa powszechnie obowiązującego, w zakresie, w jakim obejmują one treści normatywne, podlegają kognicji Trybunału Konstytucyjnego.

Artykuł 9 ust. 3 uoppp stanowi, według Prokuratora Generalnego, ograniczenie konstytucyjnego prawa do prawnej ochrony życia, ponieważ zawiera upoważnienie do określenia sposobu oraz kryteriów stwierdzenia trwałego nieodwracalnego ustania czynności mózgu. Zawarta w nim regulacja może wynikać wyłącznie z ustawy. Ograniczenie to nie spełnia zatem warunku formy ustawowej. Niezależnie od tego, definicja śmierci zawarta w art. 9 ust. 1 uoppp nie umożliwia wyznaczenia kompletnej treści ograniczenia konstytucyjnego prawa do ochrony życia.

3. W piśmie z 22 lutego 2017 r. wyjaśnienia w niniejszej sprawie w imieniu Sejmu przedłożył Marszałek Sejmu. Wniósł on o stwierdzenie, że art. 9 ust. 3 uoppp w zakresie, w jakim upoważnia ministra właściwego do spraw zdrowia do ogłoszenia w drodze obwieszczenia sposobu stwierdzenia trwałego nieodwracalnego ustania czynności mózgu, jest zgodny z art. 87 ust. 1 Konstytucji.

Marszałek Sejmu wniósł ponadto o umorzenie postępowania w pozostałym zakresie, a więc w tym, który obejmuje badanie zgodności kwestionowanej regulacji z art. 38 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji, na podstawie art. 59 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz. U. poz. 2072; dalej: otpTK) ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku.

Niezależnie od podważania dopuszczalności badania w niniejszym postępowaniu zgodności art. 9 ust. 3 uoppp z art. 38 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji z powodu wyżej wskazanych przyczyn formalnych, Marszałek Sejmu kwestionował zasadność wniosku Rzecznika z przyczyn merytorycznych.

Marszałek Sejmu zauważył, że zamknięcie katalogu źródeł prawa powszechnie obowiązującego w aspekcie podmiotowym wyraża się w tym, że stanowić je mogą wyłącznie podmioty wskazane w Konstytucji w określonej procedurze. Niedopuszczalne jest przypisywanie przymiotu prawa powszechnie obowiązującego aktom niewymienionym w Konstytucji lub nie pochodzącym od wskazanych w niej podmiotów. Marszałek Sejmu wskazał, że regulacja dotycząca źródeł prawa – zarówno powszechnie obowiązującego, jak i wewnętrznego – odnosi się do aktów normatywnych, czyli aktów ustanawiających normy generalne i abstrakcyjne.

Marszałek Sejmu zakwestionował prawidłowość dokonanego przez Rzecznika utożsamienia pojęć „trybu” oraz „sposobu”. Doprowadziło to Rzecznika do zastosowania przyję-

tych wobec pojęcia „trybu” ustaleń Trybunału Konstytucyjnego, zawartych w wyrokach z 10 marca 2010 r., sygn. U 5/07, 26 marca 2013 r., sygn. K 11/12, do pojęcia „sposobu”. Marszałek Sejmu powołując się na zasady wykładni językowej uznał, że nieuprawnione jest twierdzenie o tożsamości znaczeniowej, użytych w ustawie o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów, różnych pojęć – „sposobu” oraz „trybu”.

Podważana regulacja, w opinii Marszałka Sejmu, nakłada na ministra obowiązek ogłoszenia w oficjalnym publikatorze, jakim jest „Monitor Polski”, kryteriów i sposobu stwierdzenia śmierci mózgu. Przy czym jako kryteria śmierci mózgu należy rozumieć kliniczne przesłanki, których wystąpienie pozwala zdiagnozować trwale nieodwracalne ustanie czynności mózgu. Sposób natomiast wskazuje sekwencję działań, metody i środki potwierdzania (lub wykluczenia) spełnienia konkretnego kryterium.

Marszałek Sejmu nie zgodził się ze stanowiskiem Rzecznika, że zarówno kryteria, jak i sposób stwierdzania trwałego i nieodwracalnego ustania funkcji mózgu mają moc wiążącą. Odwołał się w tym zakresie do literalnego brzmienia art. 9 ust. 4 uoppp, który w ocenie Marszałka Sejmu, przyznaje moc powszechnie obowiązującą jedynie kryteriom stwierdzania trwałego nieodwracalnego ustania czynności mózgu.

Rzecznik zakwestionował art. 9 ust. 3 uoppp jedynie w zakresie, w jakim upoważnia ministra właściwego do spraw zdrowia do ogłoszenia w drodze obwieszczenia sposobu stwierdzania trwałego nieodwracalnego ustania czynności mózgu, do których w ocenie Marszałka Sejmu nie odnosi się art. 9 ust. 4 uoppp. Przepis ten nadaje moc wiążącą jedynie kryteriom stwierdzania trwałego nieodwracalnego ustania czynności mózgu. Marszałek Sejmu wskazał na wątpliwości odnośnie do prawidłowości uzasadnienia zarzutu sformułowanego we wniosku Rzecznika na tle art. 47 ust. 2 pkt 4 otpTK.

Marszałek Sejmu uznał załącznik do obwieszczenia wydanego na podstawie art. 9 ust. 3 uoppp za dokument posiadający walor rekomendacji postępowania, bazujących na ustaleniach aktualnej wiedzy medycznej. Powołując się na doktrynę prawa konstytucyjnego oraz orzecznictwo Trybunału, Marszałek Sejmu wskazał, że odesłania do norm, zasad i wskaźników o charakterze pozaprawnym są zamieszczane w ustawach, lecz to nie znaczy, że te normy, zasady i wskaźniki stają się źródłami prawa. Prawo (w rozumieniu konstytucyjnym) nie funkcjonuje w próżni, lecz odwołuje się i wiąże skutki prawne z różnorodnymi zjawiskami społecznymi. Do takich zjawisk należą systemy normatywne, które określają reguły postępowania w wielu dziedzinach życia społecznego.

Dostrzegając dyskusję, dotyczącą zasadności stwierdzenia śmierci mózgowej jako końca życia, Marszałek Sejmu wskazał, że do zakresu swobody regulacyjnej ustawodawcy, mającego mandat demokratyczny, należy ustalenie, jaki stan należy uznać za wyznaczający koniec życia człowieka, co uczyniono w art. 9 ust. 1 oraz art. 9a ust. 1 uoppp. Prawodawca, spośród wielu definicji śmierci, wybrał tę, której przesłanki ustalone są w naukach medycznych. Decyzja o nałożeniu na specjalistów związanych z rozpoznaniem śmierci ustawowego obowiązku ustalenia kryteriów i sposobu przeprowadzania diagnostyki w tym zakresie podyktowana była troską prawodawcy o zachowanie standardów aktualnej wiedzy medycznej. Natomiast decyzja o opublikowaniu ich w obwieszczeniu przez ministra właściwego do spraw zdrowia – względami edukacji społecznej, dążeniem do ułatwienia dostępności do tych standardów.

Marszałek Sejmu stwierdził, że nie jest rolą prawodawcy rozstrzygnięcie o klinicznych kryteriach śmierci mózgu ani przesądzenie o tym, jakie badania należy przeprowadzić, aby aktualizację tych kryteriów w konkretnym wypadku potwierdzić lub wykluczyć. Jest to zadanie adresowane do przedstawicieli nauk medycznych.

II

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 59 ust. 1 pkt 4 otpTK, Trybunał wydaje postanowienie o umorzeniu postępowania, jeżeli akt normatywny w zakwestionowanym zakresie utracił moc obowiązującą przed wydaniem orzeczenia. Zgodnie z art. 59 ust. 3 otpTK, Trybunał nie umarza postępowania z przyczyny, o której stanowi art. 59 ust. 1 pkt 4 otpTK, jeżeli wydanie orzeczenia w postępowaniu zainicjowanym skargą konstytucyjną jest konieczne dla ochrony konstytucyjnych wolności i praw. Utrata mocy obowiązującej aktu normatywnego zakwestionowanego w inny sposób niż przez złożenie skargi konstytucyjnej stanowi więc bezwzględną przesłankę umorzenia postępowania, niezależnie od tego, czy wydanie orzeczenia jest niezbędne dla ochrony konstytucyjnych wolności i praw. Niedopuszczalne było zatem kontynuowanie niniejszego postępowania, chociaż regulacja wprowadzona ustawą z dnia 24 lutego 2017 r. o zmianie ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry oraz ustawy o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (Dz. U. poz. 767) do ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (Dz. U. z 2017 r. poz. 125) jest analogiczna z punktu widzenia podniesionych przez Rzecznika zarzutów konstytucyjnych wobec art. 9 ust. 3 uoppp.

Przedmiotem rozstrzygnięcia orzeczenia Trybunału jest wskazany we wniosku zaskarżony przepis prawa. Jeżeli przepis ten przed wydaniem orzeczenia został uchylony, niemożliwe było dalsze kontynuowanie postępowania i merytoryczne rozstrzygnięcie co do istoty sprawy, a więc co do zgodności zaskarżonego art. 9 ust. 3 uoppp ze wskazanymi we wniosku wzorcami kontroli.

Z powyższych względów Trybunał Konstytucyjny orzekł jak w sentencji.